

Organska proizvodnja - neiskorišćen potencijal Republike Srbije

M.Sc Ivana Simić

April 2015. godine

Sadržaj

Uvod.....	3
1.Sektor organske proizvodnje u Srbiji	4
1.1.Razvoj.....	4
1.2. Zakonodavni i institucionalni okvir	5
1.3 Kontrola i sertifikacija	8
1.4 Stanje	9
1.4.2. Inputi za organsku proizvodnju	13
1.4.3 Prerada u organskom sektoru	13
1.4.4 Domaće tržište organskih proizvoda	13
1.4.5 Izvoz organskih proizvoda	14
1.4.6 Podsticaji za organsku proizvodnju.....	15
1.5. Uticaj organske proizvodnje na životnu sredinu	18
1.6. Uloga civilnog sektora u razvoju organske proizvodnje.....	18
2.Specifičnosti zakonskog okvira RS u odnosu na EU.....	20
3. Preporuke za intezivniji razvoj organske proizvodnje na putu usaglašavanja propisima EU	21
4. Zaključak	22
5.Literatura i ostali izvori.....	24

Organska proizvodnja - neiskorišćen potencijal Republike Srbije

Uvod

Poljoprivreda, kao najvažnija strateška privredna grana, ima za cilj proizvodnju kvalitetne i zdravstveno-bezbedne hrane. Međutim, svedoci smo da je prekomerna, nekontrolisana, često i nestručna upotreba sintetičkih sredstava za zaštitu i ishranu bilja ugrozila proizvodnju zdravstveno-bezbedne hrane i njen kvalitet, zdravlje ljudi i životinja, kao i prirodne cikluse neophodne za opstanak života na zemlji.

Za razliku od konvencionalne, organska proizvodnja zasniva se na biološkoj ravnoteži sistema zemljište-biljka-životinja-čovjek.

Organska proizvodnja je sistem održive poljoprivrede koji se bazira na visokom poštovanju ekoloških principa putem racionalnog korišćenja prirodnih resursa, upotrebe obnovljivih izvora energije, očuvanja prirodne raznolikosti i zaštite životne sredine.

Iako zauzimaju tek oko jedan odsto ukupnog svetskog tržišta hrane, organski proizvodi postaju sve traženija roba u svetu i sve je značajnije učešće ovih proizvoda u svetskim trgovinskim tokovima. Stalni rast tražnje za organskim proizvodima u svetu ukazuje na to da ovaj proizvodni metod može biti veoma profitabilan ukoliko se na pravi način koriste prirodni resursi, znanje i proizvodno iskustvo. Proizvođači i potrošači širom sveta uviđaju ekonomske i ekološke prednosti ovog vida poljoprivrede.

U svetu je 43,1 miliona hektara poljoprivrednog zemljišta pod organskom proizvodnjom, što iznosi 1% od ukupno korišćenog poljoprivrednog zemljišta. Globalna prodaja organske hrane i pića u 2013. godini je dostigla vrednost od 72 milijardi američkih dolara. I pored toga sto se i dalje vode rasprave oko toga da li je organska hrana bolja od konvencionalne, prihod od prodaje organskih proizvoda u odnosu na 1999. godinu su povećani blizu pet puta, a predviđa se da će ovaj rast biti nastavljen i u narednom periodu.

Postavlja se pitanje zašto se u jeku globalne finansijske i ekonomske krize potrošači opredeljuju za proizvode koji su evidentno i po nekoliko puta skuplji u odnosu na proizvode iz konvencionalne proizvodnje. Razloga za to ima više. Sa jedne strane organska proizvodnja je nastala kao odgovor na negativnosti koje sa sobom nosi konvencionalna proizvodnja. Vremenom svest potrošača se promenila tako da više pažnje obraćaju na kvalitet hrane koju kupuju. Danas se kvalitet hrane meri njenim uticajem na zdravlje, a prema sprovedenim istraživanjima najveći broj kupaca kupuje organske proizvode zbog brige o zdravlju jer smatra da se radi o zdravijim proizvodima. Porast životnog standarda i nivoa obrazovanja doprinose promenama u načinu ishrane i povećanom značaju proizvoda organske poljoprivrede(12).

Organska proizvodnja je proizvodnja sa puno ograničenja i zabrana. Zabranjena je upotreba genetički modifikovanih organizama, sintetičkih sredstava za zaštitu i ishranu bilja, veštačkih boja, zaslađivača, pojačivača ukusa, konzervansa i jonizujućeg zračenja. Takođe, ograničena je upotreba aditiva u preradi i antibiotika u stočarskoj proizvodnji. Poređenja radi, u preradi sirovina u konvencionalnoj

proizvodnji dozvoljena je upotreba blizu 390 aditiva, a u organskoj proizvodnji samo 49.

Uzimajući u obzir trendove potrošača i poljoprivredne politike, pogotovu u zemljama EU, organska proizvodnja predstavlja perspektivu za poljoprivredne proizvođače iz Srbije koji u konvencionalnoj proizvodnji teško uspevaju da ostvare konkurentnost. Proizvodnja proizvoda sa dodatom vrednošću predstavlja ulaznicu na inostrana tržišta. Uključivanjem u organsku proizvodnju, našim proizvođačima otvaraju se vrata novih tržišta. Organska proizvodnja je trenutno najbrže rastući prehrambeni sektor.

Pored prednosti koje organska proizvodnja ima na zdravlje ljudi i eko-sistem prednosti ove proizvodnje mogu se gledati i kroz ekonomski aspekt. Veliki broj zemalja u razvoju, vidi potencijalne izvozne mogućnosti u proizvodnji i izvozu organskih proizvoda. Razlog za to je što u zemljama u razvoju poljoprivredni proizvođači žive u ruralno nerazvijenim regionima i imaju ograničen pristup modernim tehnologijama za proizvodnju. Samim tim, to utiče na visoke troškove njihove proizvodnje. Veliki broj ovih proizvođača primenjuje tradicionalni način proizvodnje. Ovakva gazdinstva je veoma jednostavno prevesti u organsku proizvodnju. Na taj način rešio bi se egzistencijalni problem značajnog dela ruralnog stanovništva, s obzirom da bi oni svoje organske proizvode mogli da prodaju po višim cenama i time bi i njihova proizvodnja postala ekonomski isplativa.

I pored nepobitnih potencijala koje Republika Srbija ima za intenzivniji razvoj organske proizvodnje još uvek nije donet Nacionalni program razvoja kojim bi se definisale mere za dostizanje ciljeva kojim bi se osigurao stabilan i dugoročan rast sektora.

Ma koliko je organska proizvodnja mali deo, segment u ukupnoj proizvodnji hrane moramo priznati da vrši značajan uticaj kakao na kvalitet konvencionalne proizvodnje tako i na stvaranje novog kvaliteta življenja. Stoga je organska poljoprivreda projekat u koji vredi ulagati jer se uloženi kapital višestruko vraća kroz stabilnost proizvodnje, zdravlje ljudi i kvalitet životne sredine (10).

1. Sektor organske proizvodnje u Srbiji

1.1. Razvoj

Organska proizvodnja je počela razvoj u južnoj Srbiji u okolini Blaca 1989. godine, zahvaljujući biznis inicijativi kompanije DenJuro koja je rezultirala izvozom prvog kontingenta organskog voća iz Srbije 1990. godine.

Razvoj nevladinog sektora organske proizvodnje u Srbiji započeo je 1990. godine osnivanjem udruženja Terra's iz Subotice kao nevladino i neprofitno udruženje građana u cilju zaštite, očuvanja i unapređenja životne sredine i zdravlja ljudi i koje je posle godinu dana postalo i član IFOAM-a (Međunarodna federacija pokreta za organsku poljoprivredu). Ovo udruženje je dalo značajan doprinos razvoju sektora organske proizvodnje.

Osnivanjem Nacionalnog udruženja Serbia organika 2009. godine dolazi do objedinjavanja učesnika u organskoj proizvodnji i aktivnog zauzimanja za interese organskih proizvođača kod državnih institucija.

Organski sektor dobija 2010. godine veliku podršku Privredne komore Srbije u okviru koje se na inicijativu Serbia organike 2010. godine osniva Grupacija za organsku proizvodnju. Grupacija je uzimala aktivno učešće u razmatranju pitanja od interesa za članice i sektor: pitanje neodgovarajućih uslova koji su propisani Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju za ostvarivanje prava na podsticaje stočarskih proizvođača, registracija sredstava za zaštitu i ishranu bilja za organsku proizvodnju, Nacionalnog akcionog plana za razvoj organske proizvodnje, pri izboru članova Stručnog saveta za organsku proizvodnju, plasmana organskih proizvoda i mnogih drugih. Na osnovu zaključaka sa zajedničkih sednica upućivani su predlozi Mitarstvu poljoprivrede za donošenje odgovarajućih rešenja.

Iako je organska proizvodnja u Srbiji počela pre više godina još uvek je u fazi razvoja. Primena metoda organske proizvodnje počela je i pre nego što su doneti prvi propisi za organsku proizvodnju. Proizvodnju hrane na ekološkim principima najpre su prihvatile privatne farme na teritoriji Vojvodine

Krajem devedesetih Vlada Srbije počinje aktivnije da se uključuje i dobija ključnu ulogu u organizaciji organskog sektora. Početkom dvadesetih godina nadležni organ za organsku proizvodnju bilo je tadašnje Savezno ministarstvo poljoprivrede SRJ koje je izradilo i prve propise za organsku poljoprivredu. Na inicijativu ovog ministarstva organizovana su savetovanja na kojima je prezentovana legislativa iz ove oblasti, stanje na tržištu u svetu i kod nas, metode organske biljne i stočarske proizvodnje. Ipak, u tom periodu sektor je i dalje bio neorganizovan uglavnom zbog nedostatka koordinacije i komunikacije između različitih aktera i zainteresovanih strana na različitim nivoima.

Vremenom veće uključivanje lokalnih udruženja i međunarodnih aktera, doprinelo je postepenom razvoju organske sektora u Srbiji.

Na izradi programa razvoja ovog sektora u Republici Srbiji radi se od 2009. kada je izrađen prvi akcioni plan, uz podršku nemačke organizacije GIZ. Nažalost, do sada nije usvojen ni taj prvi dokument kao ni kasniji njegovi revidirani nacrti na kojima su radili predstavnici učesnika lanca organske proizvodnje.

1.2. Zakonodavni i institucionalni okvir

Prvi zakon kojim je organska proizvodnja u Srbiji bila regulisana bio je Zakon o organskoj poljoprivredi („Službeni list SRJ“, broj 28/2000). Do kraja 2002. godine donet je čitav set pravilnika kojima su bile propisane metode organske biljne i stočarske proizvodnje, način vođenja evidencije u organskoj proizvodnji, način vođenja registra proizvođača organske poljoprivrede, sadržina obrasca prijave o uključivanju u organsku proizvodnju, sadržina obrasca za dobijanje sertifikata i sadržina sertifikata. U skladu sa ovim zakonom, kontrolu i sertifikaciju obavljalo je Savezno ministarstvo poljoprivrede. Međutim, ovaj zakon nikada nije doživeo svoju punu primenu, s obzirom da uspostavljanje nacionalnog sertifikacionog sistema nije bilo moguće sa jedne strane zbog ograničenih finansijskih sredstava, a sa druge strane zbog smanjenih administrativnih kapaciteta u Saveznom ministarstvu.

Ukidanjem Saveznog ministarstva poljoprivrede nadležnost vezano za sektor organske proizvodnje prelazi u republičko ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede. Tokom 2006. godine usvojen je nov Zakon o organskoj proizvodnji i organskim proizvodima ("Službeni glasnik RS", broj 62/2006). Zakon i podzakonska

akta pripremani su u skladu sa *Council Regulation (EC) No 2092/91 of June 1991 on organic production of agricultural products and indications referring thereto on agricultural products and foodstuffs (OJ L 198, 22.7.1991 (Consolidated version) i Codex Alimentarius /Guidelines for the production, processing, labeling and marketing of organically produced foods (GL 32 1999, Rev.1-2001).*

Ovaj zakon donosi značajne promene vezano za oblast kontrole i sertifikacije i po prvi put ovi poslovi se poveravaju pravnim licima odnosno kontrolnim organizacijama. Od 2007. godine Ministarstvo poljoprivrede je počelo da ovlašćuje kontrolne organizacije koje su ispunile uslove propisane Pravilnikom o uslovima koje treba da ispuni pravno lice koje izdaje sertifikat, odnosno resertifikat za organske proizvode i o načinu njihovog izdavanja («Sl. glasnik RS», broj 81/06).

Međutim, najveći nedostatak ovih propisa bio je rad određenog broja neovlašćenih kontrolnih organizacija, tačnije inostranih kontrolnih organizacija koje su poslovale na teritoriji Republike Srbije i obavljale kontrolu u skladu sa EU regulativama za organsku proizvodnju i sertifikovale organske proizvode koji su bili isključivo namenjeni izvozu. Važeći zakon nije predviđao kaznene odredbe za njihov rad. Samim tim značajan deo organske proizvodnje bio je van nadzora državnih organa. Sa druge strane, sertifikati inostranih kontrolnih organizacija bili su priznati na inostranom tržištu, što je i uticalo da se proizvođači iz Srbije opredeljuju za njihove usluge. Pomenute kontrolne organizacije nisu se odlučivale da uđu u postupak dobijanja ovlašćenja iz razloga što bitno uticalo na povećanje troškova njihovog poslovanja usled angažovanje određenog broja zaposlenih lica u skladu sa propisanim uslovima.

Pomenuta situacija uticala je i na dostupnost podataka o organskoj proizvodnji u Srbiji. U tom periodu podaci o organskoj proizvodnji nisu bili potpuni s obzirom da:

- Neovlašćene kontrolne organizacije nisu sarađivale sa Ministarstvom poljoprivrede;
- Ovlašćene kontrolne organizacije nisu po važećem zakonu bile u obavezi da dostavljaju podatke o proizvođačima čije su proizvode sertifikovali u skladu sa regulativama EU, koji su bili namenjeni izvozu;
- Uprava Carina, Ministarstva finansija Republike Srbije nije vodila evidenciju o izvozu organskih proizvoda, jer u carinskom sistemu nisu bili prepoznati organski proizvodi, pa su se oni izvozili kao proizvodi iz konvencionalne proizvodnje.

Krajem 2006. godine izabran je nacionalni znak kojim se obeležavaju sertifikovani organski proizvodi čiji izgled je bliže bio propisan Pravilnikom o izgledu oznake i nacionalnog znaka organskih proizvoda («Službeni glasnik RS», broj 107/07).

Proizvođači koji su se bavili preradom bili su suočeni sa još jednim problemom. Naime, s obzirom da nije postojao propis koji je regulisao preradu u organskoj proizvodnji, prerađene organske proizvode koji su se plasirali na domaće tržište nije bilo moguće obeležiti nacionalnim znakom. Tokom 2009. godine na inicijativu nevladinog sektora donosi se Pravilnik o tehnološkim postupcima u preradi proizvoda dobijenih metodama organske proizvodnje, načinu čišćenja i sredstvima za čišćenje tehnoloških linija, dozvoljenim sastojcima, aditivima i pomoćnim supstancama u preradi namirnica ("Službeni glasnik RS", broj 34/09).

S obzirom da Zakon o organskoj proizvodnji i organskim proizvodima nije uspeo da uredi sektor organske proizvodnje i obzirom da su u EU stupile na snagu nove regulative za organsku proizvodnju, preko projekta TAIEX urađen je novi Zakon o organskoj proizvodnji ("Službeni glasnik RS", broj 30/10) koji je pripreman u skladu sa Council Regulation (EC) No.834/07 i Commission Regulation (EC) No.889/08. Zakon je usvojen u maju 2010 godine, a njegova primena počela je od 1. januara 2011. godine.

Pravilnikom o kontroli i sertifikaciji u organskoj proizvodnji i metodama organske proizvodnje ("Službeni glasnik RS", broj 48/11) koji je donet na osnovu pomenutog zakona propisane su metode organske biljne i stočarske proizvodnje, dužina trajanja perioda konverzije u biljnoj i stočarskoj proizvodnji, način vršenja kontrole u organskoj proizvodnji i mere koje ovlašćena kontrolna organizacija određuje u slučaju utvrđenih nepravilnosti u načinu obavljanja proizvodnje organskih proizvoda, sadržina i obrazac evidencije koju vodi ovlašćena kontrolna organizacija, kao i način vođenja te evidencije, sadržina i obrazac zbirne evidencije, tehnološki postupci prerade u organskoj proizvodnji, sastojci, aditivi i pomoćne supstance koje se koriste u preradi organskih proizvoda, način čišćenja i sredstva za čišćenje tehnoloških linija, izgled oznake i nacionalnog znaka organskih proizvoda, kao i način skladištenja i prevoza organskih proizvoda.

Novim zakonodavnim okvirom rešeni su glavni problemi koji su remetili funkcionisanje sistema organske proizvodnje u prethodnom periodu. Primena novog zakonodavnog okvira za organsku proizvodnju omogućio je sagledavanje pravog stanja i evidentiranje površina koje se kontrolišu i sa kojih se sertifikuju proizvodu i u skladu sa nacionalnim propisom o organskoj proizvodnji i u skladu sa regulativama EU.

U skladu sa propisima za organsku proizvodnju koji su još uvek u primeni, sve kontrolne organizacije koje posluju na teritoriji Srbije u obavezi su da imaju ovlašćenje ministarstva nadležnog za poslove poljoprivrede, akt o akreditaciji izdat od strane nadležnog akreditacionog tela Republike Srbije u skladu sa odgovarajućim standardima kao i da ispunjavaju uslove u pogledu tehničke i kadrovske osposobljenosti.

U cilju daljeg uređenja ovog sektora, a na inicijativu Ministarstva poljoprivrede, Sektor za carinski sistem i politiku Ministarstva finansija izvršio je izmene Pravilnika o obliku, sadržini, načinu podnošenja i popunjavanja deklaracije i drugih obrazaca u carinskom postupku omogućeno je evidentiranje i praćenje izvoza organskih proizvoda („Službeni glasnik RS“, broj 29/2010). Ove izmene omogućile su praćenje izvoza organskih proizvoda (vrste proizvoda, količine i vrednost).

Tokom godina menjao se institucionalni okvir za organsku proizvodnju. Ukidanjem Saveznog ministarstava poljoprivredne poslovi u vezi sa organskom proizvodnjom prelaze u nadležnost republičkog ministarstva poljoprivrede.

U skladu sa važećim propisima za organsku proizvodnju Direkcija za nacionalne referentne laboratorije kao organ u sastavu Ministarstva je nadležni organ koji obavlja poslove u vezi sa organskom proizvodnjom. Odsek za organsku proizvodnju u okviru Direkcije obavlja sledeće poslove: učestvuje u pripremi stručnih osnova za izradu propisa iz oblasti organske proizvodnje; prikupljanja godišnje izveštaje o organskoj proizvodnji od ovlašćenih kontrolnih organizacija, vodi zbirnu evidenciju o organskoj proizvodnji, kao i spisak o ovlašćenim kontrolnim organizacijama; izrađuje rešenja kojima se: utvrđuje ispunjenost uslova za obavljanje poslova kontrole i sertifikacije, odobrava odstupanje od metoda organske biljne i stočarske proizvodnje i pravila

prerade u organskoj proizvodnji, odobrava upotreba reproduktivnog materijala iz konvencionalne proizvodnje posle perioda konverzije i skraćenje ili produženje perioda konverzije u organskoj biljnoj i stočarskoj proizvodnji i druge poslove u vezi sa organskom proizvodnjom.

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o organskoj proizvodnji i propisa donesenih na osnovu njega Ministarstvo poljoprivrede (MPZZS) vrši preko inspektora za organsku proizvodnju.

Grupa za kvalitet, deklarisanje i označavanje hrane u Sektoru za poljoprivrednu politiku pored ostalih, obavlja i poslove koji se odnose na unapređenje organske proizvodnje u smislu predlaganja mera agrarne politike i učešća u pripremi mera i programa korišćenja budžetskih sredstava za podsticanje razvoja organske proizvodnje. Takođe, učestvuje u izradi strateških dokumenata i pripremi stručnih osnova za izradu propisa u oblasti organske proizvodnje i koordinira rad Stručnog saveta za organsku proizvodnju, kao i saradnju sa domaćim i međunarodnim institucijama iz ove oblasti.

Uprava za agrarna plaćanja, za organsku proizvodnju, kao i za sve druge oblasti u okviru poljoprivrede i ruralnog razvoja, raspisuje konkurse za dodelu podsticaja i objavljuje javne pozive za podnošenje prijave za ostvarivanje prava na podsticaje, proverava ispunjenost uslova za odobravanje i isplatu sredstava, odlučuje o pravu na podsticaj i vrši isplatu na osnovu ostvarenog prava na podsticaj i povraćaj sredstava u slučaju neispunjavanja ugovorenih obaveza od strane korisnika.

Takođe, jedna od bitnih karika u organskom sektoru jeste i Akreditaciono telo Srbije, obzirom da kontrolne organizacije da bi dobile ovlašćenje MPZZS treba da budu akreditovane prema SRPS EN 45011 standardu od strane srpskog akreditacionog tela (ATS), koji je sada zamenio SRPS/ISO 17065:2013 po kojem će sve kontrolne organizacije morati biti akreditovane do 2015.

1.3 Kontrola i sertifikacija

U skladu sa propisima o organskoj proizvodnji u Srbiji kontrolu i sertifikaciju vrše kontrolne organizacije koje su ispunile propisane uslove i koje je Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine ovlastilo. Ovlašćivanje kontrolnih organizacija se vrši jednom godišnje. Za 2015. godinu Ministarstvo je ovlastilo sedam kontrolnih organizacija za obavljanje poslova kontrole i sertifikacije u organskoj proizvodnji (Tabela br. 1).

Postupak uključivanja proizvođača u organsku proizvodnju pokreće se prijavom koju proizvođač podnosi ovlašćenoj kontrolnoj organizaciji i zaključivanjem ugovora o vršenju kontrole i sertifikacije u organskoj proizvodnji.

Proizvođači mogu direktno sa kontrolnom organizacijom da zaključe ugovor o vršenju kontrole i sertifikacije u organskoj proizvodnji i samostalno snose troškove kontrole i sertifikacije. Takođe, proizvođaču je data mogućnost da zaključi ugovor o saradnji sa drugim proizvođačima (kooperantima) koji obavljaju sličnu vrstu organske proizvodnje, i to na proizvodnim jedinicama, odnosno području sakupljanja koji su u istoj geografskoj oblasti. U tom slučaju, u ugovoru koji proizvođač zaključuje sa ovlašćenom kontrolnom organizacijom navode se svi proizvođači kooperanti sa kojima je proizvođač zaključio ugovor o saradnji i u tom slučaju on snosi troškove kontrole i sertifikacije (grupna sertifikacija) i u obavezi je da uspostavi sistem interne kontrole. U sistemu interne kontrole, kontrolu načina obavljanja organske proizvodnje

kod proizvođača i kod proizvođača kooperanata vrši lice koje je ovlašćeno od strane proizvođača odnosno interni kontrolor, a proveru efikasnosti internog sistema kontrole obavlja kontrolor ovlašćene kontrolne organizacije.

Grupna sertifikacija se za Srbiju pokazla kao veoma uspešan model i najveći izvoznici organskih proizvoda u Srbiji imaju uspostavljen ovakav sistem. Prednosti grupne sertifikacije jesu niži troškovi kontrole i sertifikacije, uključivanje u organsku proizvodnju proizvođača koji žive u ruralno nerazvijenim regionima i pokretanje organske proizvodnje na manjim parcelama. Takav model bavljenja organskom proizvodnjom je dobar i zbog toga što lišava proizvođača brige o vodjenju evidencije, nabavci inputa i plasmanu proizvoda.

Tabela br.1:Spisak ovlašćenih kontrolnih organizacija za 2015. godinu

R.B.	NAZIV ORGANIZACIJE	WEB STRANICA
	Ecovivendi	www.ecovivendi.rs
	Etko Panonija	www.etkopanonija.org
	Ecocert Balkan Beograd	www.ecocert.com
	TMS CEE	www.tms.rs
	Control Union Danube	www.control-union-danube.ls.rs
	CENTAR ZA ISPITIVANJE NAMIRNICA	www.cin.co.rs
	OrganicControlSystem	www.organica.rs

1.4 Stanje

1.4.1. Organska biljna i stočarska proizvodnja

Iako Srbija raspolaže izuzetnim agro-ekološkim uslovima za organsku proizvodnju, ona do danas nije uspela da se proširi i u skladu sa postojećim uslovima bude adekvatno zastupljena. Domaće tržište još uvek nije u dovoljnoj meri razvijeno, a izvozne mogućnosti se koriste daleko manje u odnosu na potencijale kojima Srbija raspolaže.

U organskoj proizvodnji u Srbiji mogu da se prepoznaju tri kategorije gazdinstava ili farmi. Prvu predstavljaju male ekofarme, koje predstavljaju primere dobre prakse jer su biljna i stočarska proizvodnja integrisane. Drugi tip su specijalizovane farme kao npr. za organsku ratarsku proizvodnju ili organsku proizvodnju voća i slično što nije najbolja opcija, kako sa aspekta poslovanja, tako i sa ekološkog aspekta. Treći tip organske proizvodnje predstavljaju velike ekofarme koje kombinuju biljnu i stočarsku proizvodnju na većim površinama i povezane su i sa preradom(2).

Površine pod organskom proizvodnjom su se iz godine u godinu povećavale slabim intenzitetom (Tabela br. 2).

Tabela br.2 Površine pod organskom proizvodnjom

	2010	2011	2012	2013	2014
Površina pod organskom proizvodnjom (ha)	5.855	6.335	6.340	8.228	9.430

Izvor:Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine

Prema podacima Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine koji su dobijeni na osnovu izveštaja ovlašćenih kontrolnih organizacija u 2013. godini organska proizvodnja se odvijala na 8.228 hektara, što je iznosilo 0,23% od ukupnog korišćenog poljoprivrednog zemljišta. Od toga 5.355 ha je bilo obradivo zemljište a 2.873 ha livade i pašnjaci. Najzastupljenije biljne vrste tokom 2013.godine koje su se gajile primenom metoda organske proizvodnje su kukuruz (964,9 ha), soja (410,2 ha), lucerka (398 ha), ječam (372,6 ha), malina (341,1 ha) i jabuka (334,9 ha).

U 2014. godini zabeleženo je povećanje površine pod organskom proizvodnjom od preko hiljadu hektara tačnije 9.430 ha, što je iznosilo 0,28% od ukupno korišćenog poljoprivrednog zemljišta.

Tokom 2014. godine su površine pod žitaricama i voćem bile najzastupljenije u ukupnoj proizvodnji sa 2.818,3 ha, odnosno 2.202,1 (tabela 3.).

Udeo ratarske proizvodnje je iznosio 35%, zatim proizvodnja voća sa 28%, industrijskog bilja 16% krmnog bilja na 15%, povrća 2%. (grafikon 1.)

Grafikon br.1.

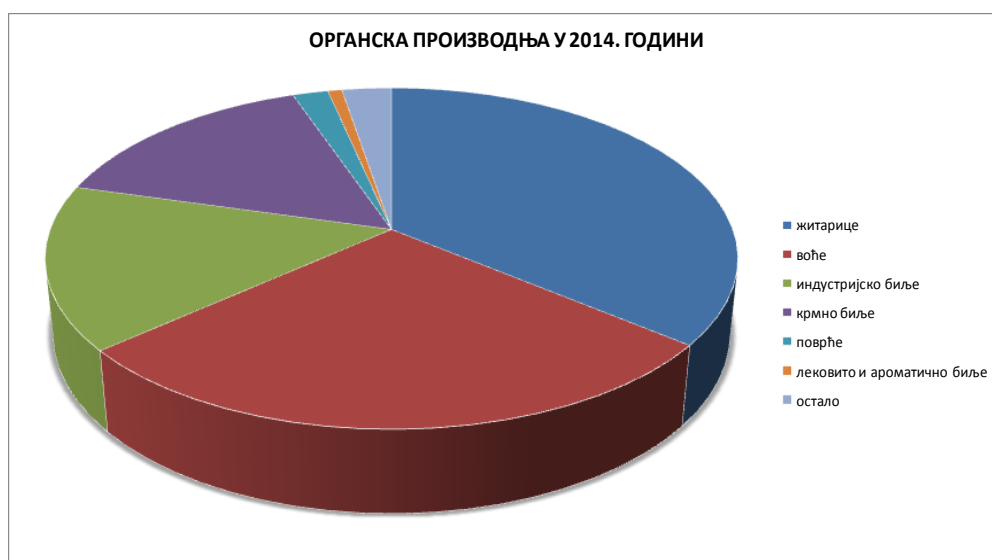

Tabela br. 3. Organska biljna proizvodnja **obradivo zemljište** u 2013. i 2014. godini

Biljne kulture	Površina (ha)	
	2013. godina	2014.godina
Žitarice	2.273,4	2.818,3
Industrijsko bilje	1.484,4	1.227,8
Povrće	106,8	153,6
Krmno bilje	594,9	1.204,1
Voće	1484,4	2.202,1
Lekovito i aromatično bilje	132,6	60,9
Ostalo	90,2	214,5

Izvor:Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine

Organska proizvodnja u 2014. godini je bila najzastupljenija u Vojvodini, čak 66% u odnosu na ukupnu površinu pod organskom proizvodnjom u Srbiji, zatim sledi region Južne i Istočne Srbije sa 23%, region Šumadije i Zapadne Srbije 11% i region Beograda sa 0%. (Tabela br.4)

Tabela br.4.Zastupljenost površina pod organskom proizvodnjom po regionima u Republici Srbiji

REGIONI	OBRADIVA POVRŠINA	UČEŠĆE(%)
Beograd	18,9	0
Šumadija i zapadna Srbija	1.018,3	11
Južna i istočna Srbija	2.151,7	23
Vojvodina	6.241,2	66

U organskoj stočarskoj proizvodnji uzgajaju se ovce, goveda, svinje, koze, živina, magarci, konji, pčelinja društava (Tabela br. 5).

Tabela br. 5. Broj životinja u organskoj stočarskoj proizvodnji u 2013. godini

Organska stočarska proizvodnja u 2013.godini			
VRSTA ŽIVOTINJE	PERIOD KONVERZIJE	ORGANSKI STATUS	UKUPNO
Ovce	1.238	2.793	4.031
Svinje	118	57	175
Goveda	323	1.853	2.176
Koze	856	81	946
Živina	28	1362	1390
Magarci	9	12	21
Konji	162	48	210
Pčelinja društva	1337	603	1940

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine

Sa povećanjem površina povećavao se i broj proizvođača koji se bave ovom proizvodnjom. U 2014. godini 1.867 proizvođača su bila uključena u organsku proizvodnju (Tabela br. 6).

Preradom organskih proizvoda u Republici Srbiji se tokom 2013.godine bavilo 49 kompanija, uvozom 33, izvozom 23.

Tabela br. 6 Broj proizvođača u organskoj proizvodnji

	2010	2011	2012	2013	2014
Broj proizvođača uključenih u organsku proizvodnju	137	323	1061	1281	1867

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine

1.4.2. Inputi za organsku proizvodnju

Tokom procesa proizvodnje jedan od problema sa kojim su proizvođači suočeni jeste nedostatak inputa na domaćem tržištu koji su dozvoljeni za upotrebu u organskoj proizvodnji. Na prvom mestu su sredstva za zaštitu bilja.

Registracija sredstava za zaštitu bilja pa i onih koja se koriste u OP iziskuje određene troškove i određene administrativne procedure. S obzirom da je broj organskih proizvođača mali, uvoznici ovih sredstava ne vide ekonomsku isplativost da ih plasiraju na tržište, što utiče na ograničenu ponudu ovih preparata na domaćem tržištu.

Drugi problem jeste reproduktivni materijal iz organske proizvodnje koji da bi se uvezao mora da bude na sortnoj listi, odnosno mora da je prošao proces registracije, što takođe predstavlja ograničavajući faktor prilikom uvoza.

Sortiment organskog semena je vrlo skroman i većina proizvođača se opredeljuje za seme iz konvencionalne proizvodnje koje nije hemijski tretirano. Sadni materijal iz organske proizvodnje je takođe teško naći na domaćem tržištu.

1.4.3 Prerada u organskom sektoru

Preradom organskih sirovina u Srbiji se bavi blizu pedeset kompanija. Većina prerađivača je suočena sa nedostatkom domaćih sirovovina što utiče na smanjenje profitabilnosti proizvodnje. Kao uspešan model se pokazao pokretanje organske proizvodnje kod kooperanata sa kojima kompanije imaju sklopljene ugovore i od kojih otkupljuju sirovine.

1.4.4 Domaće tržište organskih proizvoda

Domaće tržište organskih proizvoda je još uvek nedovoljno nerazvijeno i pored značajnih pomaka poslednjih par godina. Svest potrošača je takodje počela da se podiže, ali uglavnom u velikim gradskim sredinama na čijim tržištima su organski proizvodi i najzastupljeniji. Veliki pomak je učinjen kada su se ovi proizvodi našli na policama većih lanaca supermarketa tokom par godina unazad. Na ovaj način postali su dostupni većem broju potrošača koji su pre ove proizvode mogli da kupuju samo u malobrojnim specijalizovanim prodavnicama i malom broju zelenih pijaca. Organski proizvodi mogu se naći u ponudi u Tempu, Univereksportu, Rodi, Merkatoru, Metrou, Maksiju i DM-u. Prva specijalizovana pijaca organskih proizvoda je počela sa radom sredinom 2011. godine na Novom Beogradu kao rezultat saradnje JP Gradske pijace Beograd i Nacionalnog udruženja Serbia organika kao pilot projekat. Za kratko vreme se pokazalo da je ovakva pijaca bila neophodna kako potrošačima tako i

proizvodjačima, a u narednom periodu će JP izaći u susret sa organizovanjem povremenih organskih pijaca odnosno karavana i na ostalim beogradskim pijacama

Najveća potražnja za organskim proizvodima je u većim gradovima usled veće kupovne moći. Cene organskih primarnih i prerađenih proizvoda su i do 300% veće u odnosu na cene konvencionalnih proizvoda .

Poslednjih godina ponuda organskih proizvoda iz uvoza je sve veća i to prevashodno prerađenih. Cene većine uvezenih prerađenih organskih proizvoda su niže u odnosu na domaće. Organski sveži proizvodi za sada dolaze uglavnom iz domaće proizvodnje i dominiraju biljni proizvodi, mada je primetna mala zastupljenost domaćeg voća. Prvo meso na domaćem tržištu je najavljeno da će se pojaviti tokom maja tekuće godine.

Maloprodajni lanci su pokazali interesovanje za plasman većih količina organskih proizvoda, međutim problem predstavljaju količine koje domaći proizvođači nisu u mogućnosti da obezbede što otvara veliki prostor za uvoznike.

Iako su organski proizvodi zastupljeni u maloprodajnim objektima, nije mnogo urađeno na njihovoj promociji.

Takođe, do sada je malo urađeno na promociji nacionalnog znaka kojim se obeležavaju organski proizvodi, tako da potrošači koji su i čuli za organske proizvode imaju problem da ih prepoznaju.

Mada je Serbia organika realizovala promotivne kampanje u maloprodajnim trgovačkim objektima koje su imale za cilj edukaciju i podizanje svesti potrošača o značaju organskih proizvoda kako na zdravlje tako i na očuvanje životne sredine u budućnosti je neophodno raditi kontinuirano na jačanju svesti potrošača o prednostima ovih proizvoda u odnosu na konvencionalne proizvode.

1.4.5 Izvoz organskih proizvoda

Organska proizvodnja u Srbiji je izvozno orjentisana i najveće količine ovih proizvoda se plasiraju na inostrana tržišta. Sertifikati koje izdaju većina ovlašćenih kontrolnih organizacije su prepoznate na inostranim tržištima, tako da proizvođači mogu nesmetano da ih izvoze. Tokom 2013. godine zabeležen je rast u izvozu organskih proizvoda. Ukupna količina izvezenih organskih proizvoda u 2013. godini iznosila je 7.101.301,24 kg (2012: 1.561.672,50kg), a ostvaren izvoz je bio u vrednosti od 10.090.801,37 evra (2012: 3.740.801 evra). Najviše se izvozi voće niskog stepena prerade i posmatrano pojedinačno po proizvodima, najveća vrednost je ostvarena izvozom zamrznutog voća i to kupine, maline, višnje, zatim sušenog voća kupine, maline, višnje i jagode, svežeg voća jabuke i šljive, zatim voćnih sokova i koncentrata voćnih sokova borovnice i jabuke i sušenog začinskog bilja.

Iz Srbije se uglavnom izvoze sirovi proizvodi. U narednom periodu bi trebalo povećati učešće gotovih proizvoda u izvozu jer takvi proizvodi ostvaruju veću dodatnu vrednost. Na taj način bi se vrednost ukupnog izvoza značajno uvećala.

1.4.6 Podsticaji za organsku proizvodnju

Kako bez pomoći države ova proizvodnja teško može da izdrži konkurenciju konvencionalne proizvodnje, jer se njeni ekonomski efekti realizuju tek posle više godina (u periodu konverzije proizvođač nije u mogućnosti da svoje proizvode prodaju po ceni sertifikovanih organski proizvoda) izuzetno je bitno da podsticaji budu adekvatno kreirani i prilagođeni potrebama proizvođača.

Proizvođači uključeni u organsku proizvodnju imaju veće troškove proizvodnje i ti veći troškovi proizvodnje rezultat su sa jedne strane većeg učešća ljudske radne snage u proizvodnji a sa druge strane dodatnim troškovima kontrole i sertifikacije, a kod proizvodnje određenih kultura i nižeg prinosa.

Podsticaji za organsku proizvodnju su uvedeni još 2004. godine, s tim što su se tokom godina tipovi podrške menjali kao i iznosi samih podsticaja (Tabela br. 6). Najzastupljenije mere podrške su bile plaćanja po hektaru i po grlu stoke. Samo nekoliko godina realizovane su mere podrške kao što su refundiranje Poslednjih godina proizvođači se nisu mogli osloniti na podsticaje koje država daje obzirom da nije bilo doslednosti u njihovom kreiranju i kontinuiteta u isplati.

U cilju intenzivnijeg razvoja ovog vida poljoprivredne proizvodnje Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine je propisalo više mera. U skladu sa Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni glasnik RS“, br. 10/13 i 142/14) podsticaji za organsku proizvodnju su 40 % veći u odnosu na podsticaje u konvencionalnoj proizvodnji. Namenjani su proizvođačima čija je proizvodnja u periodu konverzije, proizvođačima kojima je završen period konverzije i nalaze se u postupku izdavanja sertifikata i proizvođačima koji imaju sertifikovanu biljnu ili stočarsku proizvodnju.

Poslednje dve godine u budžetu se odvajaju veći ukupan iznos za podršku razvoju organske proizvodnje. U 2015. godini iznosi 92 miliona RSD. Međutim, uslovi koje proizvođači treba da ispune kako bi ostvarili te podsticaje su zahtevniji. Većina proizvođača, pogotovo oni koji imaju stočarsku proizvodnju, nisu u mogućnosti da ih ispune i ostvare predviđene podsticaje zato što se važećim Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju nije vodilo računa o specifičnostima organske stočarske proizvodnje.

Podsticaji za organsku proizvodnju isplaćuju se za:

- premiju za premiju za mleko proizvedeno metodom organske proizvodnje,
- osnovne podsticaje u organskoj biljnoj proizvodnji,
- regres za gorivo za organsku proizvodnju,
- regres za sredstva za ishranu bilja i oplemenjivače zemljišta dozvoljene za primenu u -organskoj biljnoj proizvodnji i
- podsticaje u organskoj stočarskoj proizvodnji, i to za: kvalitetne priplodne mlečne krave, kvalitetne priplodne ovce i koze, kvalitetne priplodne krmače, roditeljske kokoške teškog tipa, roditeljske kokoške lakog tipa, roditeljske ćurke, kvalitetne priplodne matice riba šarana, kvalitetne priplodne matice riba pastrmke, tov junadi, tov jagnjadi, tov svinja, krave dojilje i pčelarsku proizvodnju.

Tabela br.7. Mere za podršku razvoju organske proizvodnje tokom godina

Tip podrške	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Pokrivanje troškova kontrole i sertifikacije											
Plaćanja po jedinici površine (ha)											
Plaćanja po grlu stoke/košnici											
Plaćanja za proizvodnju reproduktivnog materijala											
Promocija, osnivanje demo-farmi, edukacija											

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine

S obzirom da proizvođači organskih proizvoda imaju dodatne troškove prema ovlašćenim kontrolnim organizacijama koje prate i kontrolišu njihovu proizvodnju, jedna od mera kojom MPZŽS podržava ovu proizvodnju jeste i refundiranje dela troškova kontrole i sertifikacije. Podnosilac zahteva može da ostvari pravo na naknadu dela troškova u procentu koji Vlada svake godine određuje posebnim aktom, u skladu sa zakonom kojim se uređuju podsticaji u poljoprivredi. Uredbom o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2015. godini, propisana naknada troška je 40%, odnosno 55% (područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi).

Takođe, u skladu sa Zakonom o izmenama i dopunama zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoj („Službeni glasnik RS“ broj 142/14), umesto dosadašnjih 30% i 45% za područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi, povećan je procenat refundiranja vrednosti investicija u poljoprivredi za unapređenje konkurentnosti i dostizanje standarda kvaliteta i za proizvođače koji imaju sertifikovanu organsku biljnu i stočarsku proizvodnju iznosi 50% odnosno 65% za područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi.

1.5. Uticaj organske proizvodnje na životnu sredinu

Evidentno da se čovečanstvo na pragu 21. veka suočilo sa najvećom ekonomskom krizom u modernoj istoriji, nastale i zbog sve većeg iscrpljivanja prirodnih resursa i uništavanja životne sredine.

Organska poljoprivreda je deo održive tehnologije poljoprivredne proizvodnje u kojoj se koriste naučna saznanja u shvatanju prirodnih zakonitosti radi zaštite čovekovog zdravlja i životne sredine. Visoko poštovanje ekoloških principa putem racionalnog korišćenja prirodnih resursa, upotrebe obnovljivih izvora energije, očuvanja prirodne raznolikosti i zaštite životne sredine čini organsku proizvodnju alternativni intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji, koja ima negativan efekat na životnu sredinu. Mere koje se široko primenjuju u konvencionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji dovele su do degradacije resursa koji imaju ograničenu sposobnost samoobnavljanja, a bez kojih je opstanak čoveka nemoguć. Dakle, do sada primenjivane metode u poljoprivredi moraće se u velikoj meri izmeniti stav je stručne javnosti, kako bi se postigla održivost postojećih poljoprivrednih sistema i omogućila proizvodnja dovoljnih količina hrane u budućnosti(11).

Nekontrolisana eksploatacija prirodnih resursa i industrijalizacija, mogu dovesti do narušavanja ravnoteže između čoveka i prirode. Shodno tome, nameće se potreba da poljoprivredni proizvođači izgrade poseban odnos prema teško obnovljivim, odnosno neobnovljivim prirodnim resursima (zemljište, voda, vazduh), koji su na žalost stavljeni u funkciju iskorišćavanja a ne korišćenja u poljoprivredne svrhe. Jedan od načina za postizanje tog cilja je povećanje broja organskih proizvođača i površina uključenih u ovaj vid poljoprivredne proizvodnje.

Rezultati brojnih istraživanja pokazuju da organske farme imaju mnogo bolji karbonski otisak smanjenom emisijom gasova staklene bašte čime doprinose smanjenju klimatskih promena.

Zbog visokih principa i zahteva koje je odlikuju organska poljoprivreda nije povratak staroj, ruralnoj poljoprivredi, već se bazira na modernim naučnim shvatanjima ekologije i pedologije, i potpuno koristi adekvatna tehnološka rešenja i mehanizaciju.

Osnovni principi na kojima se bazira razvoj organske poljoprivrede prema IFOAM-u (*International Federation of Agriculture Movements*) su:

Princip zdravlja - Organska poljoprivreda treba da podržava zdravlje zemljišta, biljki, životinja, ljudi i cele planete kao jedne **nedeljive celine**. Zdravlje svih živih organizama, od zemljišnih mikroorganizama do ljudskih bića, jeste u međuzavisnosti - zdrava biljka sa zdravog tla brine o zdravlju životinja i čoveka.

Princip ekologije- Organska poljoprivreda treba da se bazira na **živim ekološkim sistemima** i ciklusima, da radi u skladu sa njima, da ih stimuliše i pomaže u njihovoj održivosti. Proizvodnja se bazira na ekološkim procesima i kruženju materije unutar

agro-ekosistema, umesto na spoljnim imputima materije i energije. Svi oni koji se bave organskom poljoprivredom, treba da imaju svest o zaštiti životne sredine, uključujući staništa, klimu, biodiverzitet, vazduh i vodu.

Princip pravednosti - Organska poljoprivreda treba da izgradi odnose koji obezbeđuju **pravednost** i poštuju zajedničko okruženje i životne mogućnosti. Svi oni koji su uključeni u organsku poljoprivredu treba da obezbede pravednost na svim nivoima: za potrošače, prerađivače, distributere, trgovce i proizvođače.

Princip negovanja i staranja - Organskom poljoprivredom treba da se upravlja na preventivan **odgovoran** način kako bi se zaštitilo zdravlje i blagostanje sadašnjih i budućih generacija i okruženja.

Ulaskom Srbije u EU neodložno se nameće potreba intenzivnijeg razvoja organske poljoprivrede. U EU je nedavno reformisana politika prema poljoprivredi uspostavljanjem prioriteta za poboljšanje – okretanje ka zelenoj poljoprivredi, podsticanje istraživanja i inovacija, efikasnije korišćenje resursa i bolje očuvanje ekosistema. Slogan reforme glasi "Zelenija i pravednija zajednička poljoprivredna politika", što upravo pokazuje da je glavni cilj reforme podizanje svesti o boljoj zaštiti životne sredine i resursa, kao i o boljoj i efikasnijoj distribuciji pomoći poljoprivrednim porodičnim gazdinstvima.

1.6. Uloga civilnog sektora u razvoju organske proizvodnje

Organski sektor u Srbiji ima nekoliko udruženja koje promovišu i pomažu razvoj organskog sektora. Prvo takvo udruženje na teritoriji Srbije bio je Terra's iz Subotice koje i danas aktivno radi i fokusira svoje aktivnosti na teritoriji Vojvodine.

Na inicijativu Ministarstva poljoprivrede u maju 2009. godine formirano je Nacionalno udruženje za razvoj organske proizvodnje Serbia Organika. Kao krovna organizacija sa ciljem pružanja podrške razvoju organske proizvodnje i promovisanja ove proizvodnje u Srbiji Serbia Organika udružuje celokupan sektor organske poljoprivrede na teritoriji države i strateški je partner državnim i inostranim institucijama u cilju usklađivanja i koordinacije razvoja organske poljoprivrede u Srbiji. Pored brojnih aktivnosti usmerenih ka zastupanju interesa proizvođača i komunikaciju sa predstavnicima javnog sektora u cilju obezbeđivanja boljih uslova za organsku proizvodnju od zakonodavnog okvira do mera podrške, jedna od važnijih aktivnosti koje je ovo udruženje realizovalo jeste iniciranje, zatim i aktivno učešće u saradnji sa Zavodom za unapređenje obrazovanja i vaspitanja da se u toku 2010. godine izrade i usvoje nastavni programi iz organske poljoprivredne proizvodnje koji su uvedeni kao izborni predmeti (organsko povrtarstvo i ratarstvo, organsko voćarstvo i organsko stočarstvo) u poljoprivredne škole u okviru nastavnog smera: poljoprivredni tehničar od školske 2010/2011. godine. Takođe, ovo udruženje je veoma aktivno u zastupanju interesa proizvođača i komunikaciju sa predstavnicima javnog sektora.

Pored ova dva udruženja postoji još nekoliko udruženja koja svoje aktivnosti realizuju pre svega na lokalnom nivou (Tabela br. 7).

Stiče se utisak da proizvođačima kako onima koji su već uključeni u organsku proizvodnju tako i onima koji su zainteresovani da započnu sa ovom proizvodnjom nedostaje kontinuirana obuka, obzirom da se radi o zahtevnijoj proizvodnji sa mnogo pravila i ograničenja kao i info centar gde bi mogli da dobiju sve informacije vezano za ovaj sektor. Većina udruženja kako bi osigurala svoje postojanje i funkcionisanje usled nedostatka finansijskih sredstava se fokusira na projekte koji im omogućavaju održivost, a manje na potrebe samih proizvođača.

I pored nepobitnih potencijala koje Republika Srbija ima za intenzivniji razvoj organske proizvodnje još uvek nije donet Nacionalni program razvoja kojim bi se definisale mere za dostizanje ciljeva kojim bi se osigurao stabilan i dugoročan rast ovog sektora.

Na akcionom planu Republike Srbije u ovom sektoru se radi od 2009. kada je izrađen prvi akcioni plan, uz podršku nemačke organizacije GIZ. Nažalost od toga dana do sada nije usvojen ni taj prvi dokument kao ni kasniji njegovi revidirani nacrti na kojima su radili stručnjaci i učesnici celog lanca organske proizvodnje iz Srbije prethodnih godina. Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje (NAP) RS ima za cilj da prepozna prepreke koje ometaju intenzivniji razvoj organske proizvodnje i definiše ciljeve i mere za njihovo prevazilaženje. Ovim planom želi se ubrzati razvoj organske proizvodnje, razvoj domaćeg tržišta organskih proizvoda kao i povećanje izvoza organskih proizvoda. Takođe, akcioni plan ima za cilj da utvrdi šta je potrebno da bi se osigurao stabilan i dugoročan rast sektora organske proizvodnje. On predstavlja niz mera kojima će učesnici u ovom sektoru podsticati njegov razvoj.

Civilni sektor je dao veliki doprinos tokom 2014. i 2015. god. time što je konzorcijum organizacija civilnog društva okupljenom oko Nacionalnog udruženja Serbia organika, ponovo pokrenuo revidiranje NAPA i lobiranje za usvajanje ovog važnog dokumenta. Naime, Nacionalno udruženje Serbia Organika sa partnerskim organizacijama: udruženjem TERRA'S iz Subotice, udruženjem BioBalkan iz Dimitrovgrada i Evropskim omladinskim centrom Vojvodine u okviru projekta pod nazivom "Organska proizvodnja u funkciji održivog razvoja Srbije" koji se realizuje uz podršku programa SENSE koji sprovodi Regionalni centar za životnu sredinu (REC), a finansira Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA) radi kako na promovisanju organske proizvodnje tako i na izradi i usvajanju strategija na nacionalnom i lokalnom nivou u oblasti razvoja organske proizvodnje.

U cilju ažuriranja i aktivnog uključivanja organizacija civilnog društva u izradu Nacionalnog akcionog plana za razvoj organske proizvodnje su tokom 2014. godine održane četiri javne rasprave na kojima su okupljene zainteresovane strane iz sektora organske proizvodnje kao i predstavnici resornog ministarstva: u Dimitrovgradu, Selenči, Beogradu i Novom Sadu. Tokom rasprava se radilo na ažuriranju mera, očekivanih rezultata, indikatora i nosioca aktivnosti kao glavnih smernica ovog strateškog dokumenta za sektor organske proizvodnje. Predlozi i zaključci u smislu izmena i dopuna postojećih ciljeva, mera, indikatora i nosioca aktivnosti doneseni na ovim skupovima su upućeni nadležnom Ministarstvu poljoprivrede i zaštite životne sredine i uvršćeni u izradu radne verzije ovog dokumenta za period 2015. – 2020. godine za čije usvajanje se dalje lobira. Veliki doprinos ovom procesu i podršku civilnom sektoru je dala i Grupacija za organsku proizvodnju Privredne komore Srbije u okviru koje je održana i jedna od javnih rasprava i sa koje je upućen predlog resornom ministarstvu za izradu finalnog dokumenta Nacionalnog akcionog plana za razvoj organske proizvodnje.

Kao vrlo uspešan primer aktivnosti organizacija civilnog društva u oblasti organske proizvodnje na izradi i zauzimanju na donošenju na lokalnom nivou je pokazalo udruženje TERRA'S koje je zajedno sa Gradskom upravom Subotica izradilo Akcioni plan razvoja organske proizvodnje od 2015. do 2020. Na zasedanju Skupštine grada Subotice, 23. aprila 2015. godine, jednoglasno je usvojena Odluka o donošenju Akcionog plana za razvoj organske proizvodnje na teritoriji Grada Subotice od 2015. do 2020. godine (APROPS) koji je usklađen sa radnom verzijom Nacionalnog akcionog plana za razvoj organske proizvodnje za period od 2015 – 2020. godine. Inače je ovo udruženje učestvovalo i u izradi prvog Zakona o organskoj proizvodnji, doke je Nacionalno udruženje Serbia organika učestvovala u izradi važećeg Zakona i podzakonskih propisa.

Tabela br.8. Udruženja za organsku proizvodnju u Srbiji

Ime organizacije	Web strana
Nacionalna asocijacija "Serbia Organika"	www.serbiaorganica.org
Terras	www.terras.org.rs
Zelena mreža Vojvodine	www.zelenamreza.org
Vitas	
Regionalni centri za organsku proizvodnju u Selenči, Valjevu, Svilajncu, Leskovcu, Negotinu i Užicu	(Selenča) www.organiccentar.rs (Leskovac) www.centarzara-zvoj.org

Mnoge međunarodne organizacije su u prethodnom periodu podržavale aktivnosti udruženja za organsku proizvodnju i pomogle realizaciju velikog broja aktivnosti.

2. Specifičnosti zakonskog okvira RS u odnosu na EU

Zakonodavni okvir za organsku proizvodnju je u većoj meri usaglašen sa zakonodavstvom EU. S obzirom da su u EU u prethodnom periodu donete nove regulative, Ministarstvo poljoprivrede je počelo sa izmenama i dopunama propisa iz ove oblasti.

Trenutno je i u EU u toku revizija postojećih regulativa iz ove oblasti što ukazuje da će se izmene propisa u Srbiji nastaviti i u narednom periodu.

Jedna od bitnih specifičnosti nacionalnog zakonodavstva u odnosu na EU jeste grupna sertifikacija. Regulativama EU grupna sertifikacija je dozvoljena samo u trećim zemljama, mada i u EU postoje predlozi da grupna sertifikacija bude deo budućih zakonodavnih izmena. Našim propisom grupna sertifikacija je regulisana i primenjiva. Uključivanjem Srbije u EU ovaj oblik sertifikacije neće biti moguć pa postoji opasnost da će veliki broj manjih proizvođača koji su deo grupne sertifikacije

prestati da se bavi ovom proizvodnjom. Za naše podneblje grupna sertifikacije je izuzetno pogodna zbog manjih proizvodnih površinama koje u farmerskoj strukturi Republike Srbije dominiraju.

Deo propisa o organskoj proizvodnji koji se odnosi na kaznene odredbe kojima su propisane novčane kazne za nepoštovanje odredbi Zakona o organskoj proizvodnji takođe predstavlja specifičnost nacionalnih propisa iz ove oblasti. Ovaj deo je nezavisno od regulativa EU propisan i u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.

S obzirom da organska proizvodnja predstavlja sektor na čijem razvoju će se tek raditi, Zakonom o organskoj proizvodnji propisano je formiranje Stručnog saveta za organsku proizvodnju, posebnu radnu grupu tela koje je sastavljeno od stručnjaka iz ove oblasti koje razmatra stručna pitanja, daje stručna mišljenja i učestvuje u realizaciji projektnih zadataka.

3. Preporuke za intezivniji razvoj organske proizvodnje na putu ka usaglašavanju propisima EU

Neophodno je stalno i kontinuirano usklađivanje zakonodavnog okvira za organsku proizvodnju sa zakonodavstvom EU.

Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine je u decembru 2010. godine podnelo zahtev za uključivanje Srbije na listu trećih zemalja. Na ovoj listi se nalaze zemlje čiji je zakonodavni okvir za organsku proizvodnju ekvivalentan zakonodavstvu EU. Tom prilikom je dostavljena tehnička dokumentacija koja sadrži informacije o postojećem sistemu organske proizvodnje u Srbiji. Nakon pregleda dokumentacije EK je zatražila dodatnu dokumentaciju vezano za ekvivaletnost srpskog sistema proizvodnje i kontrole koji se primenjuje u zemljama EU, što je učinjeno u oktobru 2013. godine. Uključivanje Srbije na ovu listu bila bi potvrda uspešnoj harmonizaciji kako propisa tako i samog sistema kontrole u organskoj proizvodnji.

Zakon o organskoj proizvodnji ne sadrži odredbe regulativa EU koje se odnose na organsko vino i kontrolni sistem za organsku proizvodnju, obzirom da su ove regulative donete posle usvajanja Zakona o organskoj proizvodnji. Izuzetno je bitno da se Zakonom propišu jasne nadležnosti svih aktera u sistemu kontrole i preciziraju njihove obaveze.

Mere podrške organskoj proizvodnji su uključene u IPARD program (Instrument pretprijetne pomoći za ruralni razvoj) koji je 20. januara 2015. godine odobren od strane Evropske komisije. Početak primene ovog programa može se očekivati nakon akreditacije mera predviđenih programom i takođe zavisi od uspostavljanja operativne strukture u MPZZS. Organska proizvodnja je planirana u drugoj fazi primene IPARD programa što se očekuje od 2018. godine. Do tada mere podrške organskoj proizvodnji biće definisane Nacionalnim programom ruralnog razvoja. Mere podrške koje se naleže u Nacionalnom programu ruralnog razvoja ne mogu u isto vreme biti i deo IPARD programa. Međutim, proizvođači organskih proizvoda moći će da u okviru planiranog IPARD programa koriste mere za proizvodnju i preradu voća, povrća, mesa i mleka koje su predviđene za sve

proizvođače. Iz tog razloga neophodno je proizvođače na pravi način uputiti u buduće mere i pružiti im sve neophodne informacije i pomoć prilikom podnošenja aplikacija.

Imajući u vidu potencijal koji organska proizvodnja poljoprivrednih proizvoda poseduje kao i stepen razvijenosti organske poljoprivredne proizvodnje u R. Srbiji neophodno je usvojiti Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje u Republici Srbiji 2015- 2020 godine i preduzeti sve neophodne mere za njegovu adekvatnu primenu kako bi se sektor organske proizvodnje u R. Srbiji značajno unapredio, a mali poljoprivredni proizvođači mogli usled konkurentskog pritiska iz EU u procesu pristupanja Srbije EU da se pravovremeno preorijentišu na ovaj sektor poljoprivredne proizvodnje koji ima dodatnu vrednost.

U procesu usklađivanja zakonodavnog okvira za organsku proizvodnju sa zakonodavstvom EU neophodno bi bilo da se nađe neki model koji bi sprečio smanjenje broja proizvođača koji se bave organskom proizvodnjom, a opstaju u poslu u najvećoj meri zahvaljujući postojanju mogućnosti grupne sertifikacije budući da od 1.867 proizvođača u 2014. godini proizvođači koji su deo grupne sertifikacije čine ubedljivu većinu sa 1.575.

Jedno od mogućih rešenja pitanja grupne sertifikacije, ali i dobijanja podsticaja za proizvođače koji se bave organskom proizvodnjom i koji su u uključeni u grupnu sertifikaciju jeste usvajanje zakonodavnog okvira koji bi regulisao pitanje zadrugarstva i udruživanja poljoprivrednih proizvođača. Udruživanjem kroz zadruge bi se smanjili troškovi dobijanja sertifikata, a individualni proizvođači bi bili nosioci sertifikata i time obuhvaćeni podsticajnim merama za razvoj organske proizvodnje što važećim propisima nije predviđeno.

Neophodno je preduzeti sve mere kakao bi se izgradio i osigurao efikasan sistem kontrole svih subjekata uključenih u sertifikaciju, proizvodnju i promet organskih poljoprivrednih proizvoda kako bi se smanjila mogućnost zloupotreba na štetu potrošača.

Imajući u vidu nedostatak sertifikovanog semenskog i sadnog materijala neophodno je preduzeti mere u cilju sistemske podrške u obezbeđivanju istoga.

Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju („Sl. Glasnik RS“ br. 10/13 i 142/14) bi trebalo izmeniti kako bi se uzele u obzir specifičnosti organske proizvodnje posebno kada je reč o organskoj stočarskoj proizvodnji čime bi se omogućio intezivan razvoj ove grane organske proizvodnje.

Neophodno je povećati broj poljoprivrednih savetodavaca koji bi se specijalizovali za organsku proizvodnju, a bili pristupačni u svim delovima teritorije R. Srbije i koji bi na terenu pružali odgovarajuću i kontinuiranu podršku poljoprivrednim proizvođačima koji se bave organskom proizvodnjom.

4. Zaključak

S obzirom da je organska proizvodnja do sada bila neorganizovana i potencijal koji nije dovoljno iskorišćen, da se njegov razvoj više oslanjao na manje inicijative, a da nije postojao veći interes države da ovu granu poljoprivrede prioriternije razvija i time iskoristi resurse koji joj izuzetno pogoduju potrebno je u narednom periodu aktivnije učestće svih učesnika od državnih institucija do nevladinog sektora uz stalnu medjusobnu saradnju.

Civilni sektor je uključivan, ali nedovoljno, u izradu dokumenata, od lokalnog do republičkog nivoa, u kojima je najčešće naglašen značaj razvijanja partnerstava i saradnje između nosilaca vlasti i nevladinih organizacija radi podele društvene odgovornosti za održivi razvoj. Međutim, problem je i implementacija dokumenata, odnosno ostvarivanje zacrtanih ciljeva, kao ključni proces koji se realizuje preko akcionih planova. Za te aktivnosti su potrebni politička volja i finansijska sredstva uz praćenje i reviziju preduzetih mera.

Zemlje EU se sa mnogo više pažnje odnose prema organskoj proizvodnji i samoj zaštiti životne sredine.

U svetlu pridruživanja EU neophodna je harmonizacija propisa, ali i stalno praćenje i osluškivanje potreba samih proizvođača koji su se opredelili za ovu zahtevnu proizvodnju kako bi njihove potrebe bile na odgovarajući način prenešene i uključene u izradu dokumenata koji regulišu sektor organske proizvodnje. Zbog toga je neophodna je aktivna uloga civilnog sektora koji ima veliki značaj jer predstavlja sponu sa državnim organima.

Organska proizvodnja predstavlja perspektivu za poljoprivredne proizvođače iz Srbije koji u konvencionalnoj proizvodnji teško uspevaju da ostvare konkurentnost. Prosečna veličina gazdinstva u Srbiji prema popisu poljoprivrede iz 2012. godine od 5, 4 ha, a gazdinstva veličine 0 -2 ha koja čine 47, 23% predstavljaju pogodnost za razvijanje organske proizvodnje.

Četiri stotine svetskih poljoprivrednih stručnjaka i naučnika okupljenih u projektu UN (UNESCO i Svetska banka) – Međunarodna procena poljoprivrednog znanja, nauke i tehnologije za budućnost (IAASTD) – jasno kaže u svom izveštaju da je budućnost poljoprivrede u malom poljoprivrednom gazdinstvu! (IAASTD – International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development). Isto tako i Ujedinjene nacije (UNEP), Međunarodna organizacija rada (ILO), Međunarodna organizacija poslodavaca (IEO) i Međunarodna konfederacija radničkih unija – podržavaju izveštaj u kome se zaključuje da je poljoprivreda, posebno ona koja se bavi organskom proizvodnjom i koja se odvija na malim gazdinstvima, jedan od četiri glavna sektora za stvaranje miliona novih radnih mesta u 21. veku!

Male farme su više radno intenzivne. Sa odgovarajućom tehničkom i infrastrukturnom podrškom, prinosi sa malih farmi koje koriste smenu useva (plodored), stajsko đubrivo, prirodne pesticide i druge održive metode, mogu da se izjednače sa većim farmama koje su često štetnije za prirodnu sredinu. Inače se procenjuje da organska poljoprivreda zapošljava za trećinu više radne snage od konvencionalne poljoprivrede. (Green Jobs: Toward Decent Work in a Sustainable, Low-Carbon World).

Evidentno je da je javni sektor u Republici Srbiji uvideo važnost ove oblasti i preduzeo konkretne aktivnosti na njenom intenzivnijem razvoju, ali je neophodno i građenje mnogo čvršćih veza sa državnim organima kako bi se ovaj proces uspešnije

sprovodio i kako bi se određene preporuke mogle realizovati putem izrade i/ili izmena odgovarajućih propisa koji ih institucionalno regulišu.

5. Literatura i ostali izvori

1. "Agriculture at a crossroads. International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development. A Synthesis Report." [http://www.unep.org/dewa/agassessment/reports/IAASTD/EN/Agriculture%20at%20a%20Crossroads_Global%20Report%20\(English\).pdf](http://www.unep.org/dewa/agassessment/reports/IAASTD/EN/Agriculture%20at%20a%20Crossroads_Global%20Report%20(English).pdf) (accessed April 11, 2015).
2. "Analiza lanca vrednosti organskih proizvoda specifičnih za Regione u Srbiji." <http://www.serbiaorganica.info/wp-content/uploads/2012/07/P08SR-Analiza-lanca-vrednosti-organskih-proizvoda-specificnih-za-Regione-u-Srbiji-GCPSRB001HUN.pdf> (accessed April 14, 2015).
3. Filipovic V., Roljevic S. i Bekic B., "Organic Production in Serbia: The Transition to Green Economy" In A. Jean-Vasile, T. Adrian, J. Subic, & D. Dusmanescu (Eds.), *Sustainable Technologies, Policies, and Constraints in the Green Economy* (pp. 172-188). Publisher: IGI Global, Hershey, PA 17033, USA. 2013. <http://www.igi-global.com/book/sustainable-technologies-policies-constraints-green/73572>. (accessed March 30, 2015).
4. Filipović V., Popović V. i Subić J., *Organic Agriculture And Sustainable Urban Development: The Belgrade – Novi Sad Metropolitan Area Case Study*. Druga međunarodna naučna konferencija „ZAPOŠLJAVANJE, OBRAZOVANJE I PREDUZETNIŠTVO (ZOP 2013)“, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo (PEP), Beograd, Srbija, 16 – 18 Oktobar 2013. Zbornik radova, 337 – 353.
5. "Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world (September 2008).", United Nations Environmental Programme. www.unep.org/labour_environment/features/greenjobs.asp (accessed April 21, 2015).
7. Marz U, Kalentic M, Stefanovic E i Simic I., "Organicka poljoprivreda u Srbiji 2014.", GIZ- Nemačka organizacija za internacionalnu saradnju GmbH i Nacionalno udruženje za razvoj organske proizvodnje "Serbia organica", Beograd, 2014.
8. "Pravilnik o kontroli i sertifikaciji u organskoj proizvodnji i metodama organske proizvodnje ("Sl. gl. RS", br. 48/11).", Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije, Beograd.
9. "Procena izgradnje kapaciteta za regionalne specificne organske proizvode u Srbiji." <http://www.serbiaorganica.info/wp-content/uploads/2012/07/P07SR-Procena-izgradnje-kapaciteta-za-regionalne-specificne-organske-proizvode-u-Srbiji-GCPSRB001HUN.pdf> (accessed April 24, 2015).
10. Skenderović-Horvat T. i Novaković N., "Stanje i mogućnosti organske poljoprivrede u našim ekološkim uslovima.", u: *Organicka proizvodnja - zakonska regulativa*, Beograd: Savezno ministarstvo privrede i unutrašnje trgovine, 2002.
11. Subić J., Bekić B. i Jeločnik M., "Značaj organske poljoprivrede u zaštiti okoline i savremenoj proizvodni hrane.", *Škola biznisa* 3 (2010): 50-56.
12. Vujošević A., "Rezultati uticaja makropokazatelja na potrošnju organskih proizvoda.", u: *Organicka proizvodnja - zakonska regulativa*, Beograd: Savezno ministarstvo privrede i unutrašnje trgovine, 2002.

13. Willer, Helga and Lernoud, Julia (Eds.) 2014. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2014. 15 edition. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. FiBL and IFOAM, Frick and Bonn, <https://www.fibl.org/de/shop/artikel/c/international/p/1636-organic-world-2014.html> (accessed March 11, 2015).
13. "Zakon o organskoj poljoprivredi i proizvodima Srbije ("Sl. gl. RS", br. 62/2006, br. 30/2010), Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije, Beograd.